

HAMAM KÜLTÜRÜ VE KONYA HAMAMLARI

Anadolu da ilk defa Türk İslâm Medeniyeti'ni kuran Türkiye Selçukluları olmuştur. Bilhassa Haçlı saldırıları def edildikten sonra Anadolu baştan-başa mektepler, darül-huffazlar, darülkurrallar, medreseler gibi eğitim kurumları, hanlar, türbeler yanında temizlik kurumları olan hamamlarla donatılmıştır. İslâm temizliğe büyük önem verir. Müslüman'ın yediği-içtiği, oturup-kalktığı her yer tertemiz olmalıdır. Temizlik aynı zamanda bir medeniyet göstergesidir. Zaman içerisinde hamamlar temizlik vasıtası olmanın yanında gelişen geleneksel örf ve âdetler manzumesi hâline gelmiştir. Arkadaş hamamı, gelin hamamı, loğusa hamamı, sünnet hamamı, güvey hamamı ve kırk hamamı gibi eğlenceye dönüştürülmüştür. Gelin hamamını oğlan evi düzenler. Tarafların davetlileri toplanır. Eğlenilip yenilir-içilir ve meyveler ikram edilir.

Aslında bütün bu eğlenceler temizlik için bir vesiledir. O dönemler de ev içerisinde günümüzdeki banyo sistemi olmadığı gibi, mutfak ve tuvaletler de avlunun uzak bir köşesindeydi. Yatak odası olarak kullanılan odaların kapı girişinin karşısında yüklük denilen yatak ve yorgan-

Dr. Mehmet
Ali UZ

ların da konulduğu bir bölüm vardır. Bu bölümün üst tarafına yatak, yorgan, yastık gibi eşyalar konulurken alt tarafı banyo yapmak için kullanılır ve bunun ayağı dışarıda bir yere verilirdi. Buna gusülhane (Boy abdesti alınan yer), ölü yıkanan yere gasilhane denirdi. Günümüzde bunları bir birine karıştı-

ranlar çıkıyor. Yüklüğün kapı tarafında da ağız açık denilen ve rafları olan bir de dolap bulunurdu. Bu yüklükler sadece banyo için kullanılırdı ve hemen hemen her evde vardı.

Selçukludan Osmanlı'nın son dönemlerine kadar evlere ulaşan bir lâğım teşkilatı yoktur. Yalnız sur içindeki hamamların atıklarını şehir

dışına çıkararak ve “Çirkab Irmağı” adı ile anılan bir ırmak vardır. Çirk Farsçada pislik, âb su anlamına gelir ki çirkâb pis su demektir. Eskiden hamam atığına çirk denilirdi. Bu ırmak dış kalenin “Bab-ı Aksaray” kapısının altından bir köprü ile sur dışına çıkar doğuya doğru şehir dışına ulaşırdı. Irmak türbeye kadar kapalı bundan sonrası açıktı. Sonradan ırmağın çevresinde kurulan mahalle, asırlar boyu Çirkap Mahallesi adı ile anıldı.

Hamamların kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı yapılanına çifte hamam denirdi. Bazıları da sadece erkekler ve kadınlar için olurdu. Meselâ Meram’da Turut Hamamı kadınlar hamamı idi.

Bir de çarşıya yakın olan bazı hamamlarda keçelik denilen bir bölüm bulunur, burada keçeciler keçe dövüp olgunlaştırırlardı. Konya’daki hamamlardan Dergâh Hamamı’nın içerisinde böyle bir bölüm vardı.

KONYA HAMAMLARI

A. Günümüze Gelemeyen Tarihi Hamamlar

Hamamlar, genellikle camii, mescit, medrese ve darülhuffaz gibi dini yapıların giderleri için vakıf olarak inşa edilmiştir. Konya’da camiler, mescitler, medreseler gibi yapılarla ilgili pek çok çalışma yapıldığı ve eserler vücuda getirildiği hâlde maalesef hamamlarla ilgili ciddi hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bu yüzden pek çok yok olan hamamın yeri bilinmediği gibi hamamlarla ilgili yanlış bilgilerin verildiği de görülmektedir. Meselâ İbrahim Hakkı Konyalı Türbe Hamamı ile Kürkçüler Hamamı’nı aynı hamam gibi gösterir. Mehmet Önder Bey’de: “Türbe Hamamı adıyla da anılan Kürkçü Hamamı” diyerek aynı hataya düşer ve ayrıca günümüze gelemeyen pek çok hamam yerinin bilinmediğini ifade eder.

Uzun yıllardan beri Konya ile ilgili çalışmalarım sırasında Konya

Hamamları ile de ilgili pek çok bilgiye rastlamıştım. Ben bu çalışmamda Konya Hamamları ile ilgili bilgilerden bir demet sunmaya çalışacağım. Bu konuda yapılacak yeni çalışmalarla hamamlarla ilgili yeni bilgilere ulaşılacağını tahmin ediyorum. Ben önce günümüze kadar gelemeyen hamamların yerleri ve bunlarla ilgili bilgiler sunduktan sonrada günümüze kadar gelebilen hamamlar üzerinde duracağım.

1. MÜSTEVFÎ HAMAMI

Konya da yapılan en eski hamamlardan birisidir. İbrahim Hakkı Konyalı, Turgut Paşa’nın oğlu Alâeddin Paşa’nın kızı Hunt Hatun 871 H 1466 M tarihli vakfiyesi ile Konya’daki darülhuffazına vakfedildiğini söyler. Bu Hunt Hatun Selçuklu Dönemi saraya mahsus Hunt Hatun ile karıştırılmamalıdır. Bu hamam Hacı Hasan Camii ile Hükümet Binası arasında idi. Şeriye sicillerinde hamam ile ilgili pek çok kayda rastlanmaktadır. Şeriye sicillerinde Ulvi Sultan mescidi ve türbesi çevresindeki küçük mahallenin bir zamanlar Hacı Emir Mahallesi olarak anıldığı ve hamamında bu mahalle içerisinde olduğu belirtilir. Son dönemlere kadar hamam Kalecik Mahallesi sınırları içerisindeydi. Bazı kaynaklarda hamamın yerinin Şemsi Tebrizi Mahallesi sınırları içerisinde gösterilmesi yanlıştır. 20 Recep 1080/14 Aralık 1669 tarihli bir Kadı Sicili kaydında, Hacı Emir Mahallesi’nde dört tarafı yol olan Müstevfi Hamamı’nın harap olduğu yolunda bir kayıt bulunmaktadır. Demek ki hamam bu tarihlerde kullanılmamaktadır.

2. KÜRKÇÜLER HAMAMI

Hoca Selman Vakfı olan hamam, eski Kalecik (şimdi Şükran) Mahallesi’nde bu günkü Karahafız Sokak’ının başlangıç köşesinde idi. Hamam, Selçuklular Dönemi’nde Kürkçüler Çarşısı’nda bulunmasından dolayı bu isimle anılmıştır. Ni-

tekim hamamın hemen batısındaki mahalle yakın zamana kadar Kürkçü Mahallesi olarak bilinmektedir. Hamamın yeri Tapu Kadastro kayıtlarında da açıkça görülmektedir.

Kürkçü Hamamı'nın arsası Evkaf Nezareti'nin de müsaadesi ile Fethiye/ Hacı Hasan Medresesi arsası ile birleştirilerek üzerine Karahafız Medresesi inşa edildi. Cumhuriyet Dönemi'nde ise, hamam arsası üzerine eski Ticaret Odası binası yapıldı. 11 Rabiüllevvel 1127 H / 17 Mart 1715 M tarihli bir kadı sicili Kürkçü Hamamı'nın suyolları ve künklerinin tamir keşfi ile ilgilidir.

Yine Konya Şeriye Sicilleri'nden öğrenildiğine göre, hamamın bir tarafı Külahçılar Sûku (Sokağı) dur. Kadı Sicillerinin ilk defterinden itibaren Kürkçü Hamamı ile ilgili daha pek çok kayda rastlanmaktadır.

3. ŞAZİ BEY HAMAMI

Hamam Karamanoğlu dönemi Abdullah oğlu Şazi Bey adında bir zat tarafından, 828 H 1425 M yılına doğru yaptırılmış, Konya'daki çifte hamamlardan birisidir. Hamam Alâeddin Tepesi'nin kuzeyindeki Ak Camii yanındaki zaviye çevresinde idi. Hamamın geliri zaviye ve diğer bazı hayır müesseslerinin giderleri

için vakfedilmişti. İbrahim Hakkı Konyalı, çocukluk yıllarında hamamın kalıntılarını gördüğünü söyler. Şeriye Sicillerinde de hamam ile ilgili pek çok kayda rastlanmaktadır. Hamam günümüze gelememiştir. 21-30 Zi'l-hicce 970/11-20 Ağustos 1563 tarihli bir Kadı Sicili hamamın suyolları tamiri ile ilgilidir. Aynı kayıta hamamın suyunun Çeşme Kapusundan getirildiği belirtilmektedir.

4. SUNGUR HAMAMI

Hamam Sungur Ağa tarafından darülhuffazının giderleri için yaptırılmıştır. Konyalı'ya göre Hamam İç Kale sınırları içerisinde inşa edilen tek hamamdır. Hamam ile ilgili olarak Evliya Çelebi bu hamamın Konya'nın en meşhur hamamlarından birisi olduğunu zikreder. Yine Konyalı: "Ben 55 yıl önce (1910'lu yıllarda) bu hamamın taş ocağı hâlinde kullanıldığını gördüm" der. Vakfiyesine göre Sungur Ağa hayatta iken vakfının mütevellisi kendisi, öldükten sonra âzadlı kölelerinden Ürkmez ve bunun evlâdı olacaktır.

Sungur Hamamı gibi bir zamanlar Alâeddin Köşkü de taş ocağı gibi kullanılmış, köşkten alınan taş ve mermerlerle Ahmet Efendi Hamamı inşa edilmiştir. Sungur Ağa Konya'nın tanınmış hayırseverlerinden birisi olup bir mahalleye adını veren Sungur Mescidi'ni de bu zat yaptırmıştır.

Bazıları hamamın PTT'nin arkasında olduğunu söyler. Hamam 978 H 1570 M yılında onarılmıştır. 17 Rebî'ül-evvel 1103/8 Aralık 1691 tarihli Kadı Sicilinde Sungur Hamamı'nın Saraçlar Sûku'nda yer aldığı belirtilir. Alaattin Aköz de hamam'ın Kalecik Mahallesi'nde İplikçi Camii civarında olduğunu belirtir. Şu duruma göre hamam İbrahim Hakkı Konyalı'nın tarif ettiği yerde değildir. Belki burada daha başka bir hamam bulunuyordu.

5. ÂHİ MURAT HAMAMI

Âhi Murat Hamamı, Burhanettin adında bir zat tarafından yaptırılmıştır. Yusuf Küçükdağ Oğuzoğlu'nun naklen hamamın Turgutoğlu Türbesi civarında olduğunu söyler. Kanaatimce bu hamam Sağlık Müdürlüğü'nün batısında bugünkü İstanbul Pastanesi'nin yerindedir. Çevrede oturanlar hamam kalıntılarının inşaat sırasında ortaya çıktığını söylüyorlar. Aynı şekilde İstanbul Pastanesi'nin batısında bir zamanlar İş Bankası Şubesi olarak yapılan binanın altında da hamam kalıntılarına rastlandığını banka yetkililerinden dinledim. O zamanlar bu kalıntılar bir gecede yok edilerek inşaatlar tamamlanmıştır. Şeriye Sicillerinde de bu hamam ile ilgili pek çok kayda rastlanmaktadır.

İbrahim Hakkı Konyalı da hamamın yerinin Musalla civarında olduğunu söylerse de yukarıda verilen bilgiler ışığında bu yer tarifinin yanlış olduğunu düşünüyorum. Bir Şeriye Sicilinde de Âhi Murat Hamamının "Eskipazar da Âhi Murat Hamamı demekle ma'rûf" ifadesinden hamamın Eskipazar yerinde bulunduğu kesinleşmektedir. Bizim tarif ettiğimiz ve hamam kalıntılarının çıktığı yer de Eskipazar yeridir. 11-20 Cemâziye'l-evvel 971/27 Aralık 1563-5 Ocak 1564 tarihli bir Kadı Sicilinde de Burhanettin Hamamı adı geçer. 21-29 Şevvâl 1071/19-27 Haziran 1661 tarihli Kadı Sicilinde de Turgutoglu Evkâfı'ndan Eskipazar Hamamı'nın tamir keşfi ile ilgilidir. Hamam'ın Eskipazar adı ile anılması bizim hamamın yerini gösterdiği hamam ile uyuşmaktadır.

1-10 Şa'bân 1070/12-21 Nisan 1660 tarihle Kadı Sicili'nde, "Konya da vâki Eskipazar'da Âhi Murat Hamamı" ifadelerinden Eskipazar Hamamı ile Âhi Murat Hamamı'nın aynı hamam olduğu ve hamamın Turgutoğlu vakfına dâhil olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

6. TURUT HAMAMI

Cemel Ali Dede Türbe ve Mescidi'nin karşısında, Şehir Irmağı'nın kuzeydoğusunda idi. Selçuklu Dönemi hamamlarından olup sadece kadınlara mahsus bir hamamdı. Bu hamam Konya Şeriye Sicilleri'nde Turut Avratlar Hamamı olarak geçer. Yine Şeriye Sicillerinden öğrendiğimize göre hamamın kullanılan suyu Kirazlı Yöresi'nde bir çukura götürülmektedir. Bu da o dönemde bu tür suların çaylara veya rastgele bir yere boşaltılmadığını göstermektedir.

7. FENARİ HAMAMI

Fenarî Hamamı, Osmanlı'nın ilk Şeyhülislâmlarından Molla Fenarî tarafından yaptırılmıştır. Konyalı hamamın Ertaş Kapısı dışında Gömeç Hatun yakınında olduğunu ifade eder. Molla Fenarî Hamam'ın yanında birde mektep inşa ettirmiştir.

Bölgede hamam yerini araştırırken Ayşe Nilgün Kardeşler İlkokulu'nun önündeki sokağın Hamam Sokağı olduğunu görünce hamamın burada olduğunu tahmin ettim. Yaptığım araştırma sonucu bölgenin yaşlılarından hamamın sokağın doğu başında olduğunu hamam kalıntılarının Ankara Caddesi açılırken yol altında kaldığını, Molla Fenarî bir dönem Konya'da bulunmuş hamam ve mektebi de bu dönemde

yaptırmıştır. Çifte Hamam olan hamamın geliri mekteple Hacı Ali Darülhuffazı'na vakfedilmişti.

Hamamın bulunduğu bölge bir ara Fenarî Mahallesi olarak anılmıştır. 10 numaralı Kadı Sicili'nde bir mülk satışında Fenarî Hamamı'nın bulunduğu mahallenin adı Göktaş Mahallesi olarak geçmektedir. Böylece eskiden kullanılan Göktaş Mahallesi'nin yeri de böylece tespit edilmiş olunmaktadır. Bu tespit de Konya Mahalleleri bakımından önemli bir tespittir.

8. PİRİ BEY HAMAMI

Bu hamam Nasuh Bey Darülhuffaz'ı ile Dursunoğlu Camii arasındadır. Konyalı bu hamamın kalıntılarını gördüğünü söylediğine göre yerinde şüphe yoktur. Piri Bey'in Konya da mescidi ve zaviyesi vardır.

9. PİRİ MEHMET PAŞA HAMAMI

Hamam Piri Mehmet Paşa Külliye'sine dâhildir. İbrahim Hakkı Konyalı, hamamı Piri Mehmet Paşa Camii'nin kuzey doğusunda gösterirse de hamam, Camii'nin tam kuzeyinde Ahmet Efendi Hamamı'nın giriş bölümünde idi. Hamamın doğusundaki yıkılan Selimiye Fırını da hamama dâhil bölümlerden idi. Konyalı, doğu tarafında yanan As-

keri Hastane'nin yerinde bir şifahane bulunduğunu zikreder. Piri Paşa Hamamı, daha önce yıkıldığı için yerine yapılan Ahmet Efendi Hamamı arsası Piri Paşa Vakfı'ndan kiralanmıştır.

10. GÜHERTAŞ HAMAMI

İbrahim Hakkı Konyalı, arşiv belgelerinde ve vakfiyelerde Konya'da bir Gühertaş Hamamı adına rastlandığını fakat yerinin tespit edilemediğini söyler. Bu Gühertaş, Bedreddin Güvertaş / Gevhertaş olmalıdır.

Konya'da veliler listesinde yer alan Emir Bedreddin Gevhertaş, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat'ın lalası ve dönemin ileri gelen emir ve devlet adamlarındandır. Dizdar Bedreddin Gühertaş olarak da anılmıştır. Bedreddin Gühertaş Mevlâna'nın babası Baha Veled'in bağlılarındandır. Baha Veled'in talebi üzerine, Mevlâna'nın evi ve medresesini de bu zat yaptırmıştır.

11. TÜRBE HAMAMI

Hamamın yapılışı ile ilgili çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. İlk inşaatının Selçuklu Dönemi'nde yapıldığı Hz Mevlâna'nın bu hamamda yıkandığı rivayetleri yanında hamamın Karamanoğlu ve Osmanlı Dönemi'nde yapıldığı tezleri de ileri sürülmüştür. Hamam Türbeönü'nde, Selimiye Camii'nin batısında idi. Hamamın erkekler bölümü girişi Muvakkithane'nin yanından sağlanmıştı. Hamam 1955 yılında meydan açma bahanesi ile bir gecede yıkılmıştır. 11-20 Safer 1072/6-15 Ekim 1661 tarihli Kadı Sicili'nde Türbe Hamamı'nın adı geçmekte ve bu tarihte hamamın faal olduğu anlaşılmaktadır.

12. DEVLETHAN HAMAMI

Konyalı, Beyhekim Mescidi'ni anlatırken Beyhekim Mahallesi'nin Fatih döneminde Devlethan Mahallesi adını taşıdığını, mahallenin Zindankale'ye kadar uzandığını belirtir. Mahalleye adını veren Devlet Han'ın bir de hamamının olduğunu, hamamın Kapturğa Mescidi ile birlikte Zindan-

kale'nin güneyinde eski Muhacir Pazarı'nın bulunduğu yerde olduğunu ifade eder. Konyalı, ayrıca hamam ve mescidin kalıntılarına otuz yıl önce (Yani kitabın nesir tarihine göre 1930'lu yıllar) rastlandığını belirtmektedir. Kapturğa Mescidi'nin 1716 tarihli kitabesi sonradan Sadreddin Konevi civarındaki Kapı Çeşmesi üstüne konulmuştur. Devlet Han, Fatih döneminin tanınmış devlet adamlarından olup mahalleye ismi verilmiştir.

13. YENİ TESPİT EDİLEN BİR HAMAM

Dikkat edilirse yukarıda isimleri verilen hamamların ekserisinin Karamanoğlu Dönemi'nde yapıldığı görülür. Selçuklu Dönemi'ne ait hamam sayısı bir kaç geçmemektedir. Ben hem Selçuklu hem de Karamanoğlu Dönemi'nde inşa edilen daha başka hamamların bulunduğunu da tahmin ediyorum. Nitekim bu günlerde Şükran Mahallesi'nde yapılan kazılarda Hasbey Darülhuffazı'nın 10-15 metre kadar doğusun da yeni bir hamam yeri daha tespit edilmiş. Hamamın %30'u meydana çıkartılmış.

Hasbey'in Meram da bir mescit, bir zaviye, bir hamam, bir darül huffaz ve bir konaktan ibaret külliyesi bulunmaktadır. Mescit, darül huffaz ve hamam günümüze kadar gelirken konak ile zaviye günümüze gelememiştir. Hatıplı Hasbey'in zamanının tanınmış hayırsever zenginlerinden bir zatıdır. Bu zatın kabri şimdiki Şükran Mahallesi'nde darülhuffaz altındaki cenazelik bölümündedir. Şükran Mahallesi yıkıldığında ben çok dikkatli davranılması, bu çevrede daha başka eserlerinde bulunabileceğini söylemiştim. Kanaatime göre bu yeni bulunan hamam Meram Hamamı gibi Hasbey tarafından yaptırılmış olmalıdır. Bu çevrede daha başka tarihi eserlerin de çıkacağını da ümit ediyorum. Hasbey'in türbesinin bulunduğu yer çevresinde daha başka eserlerin bulunması da son derece tabiidir.

DARÜLELHAN TARAFINDAN DERLENEN KONYA TÜRKÜLERİ - 2

Ali IŞIK

(Önceki sayıdan devam)

II. Dördüncü Defterde Yer Alan Konya Türküleri:

Dördüncü defterde 11 Konya türküsü yer almaktadır. Bu türkülerini aktarmadan önce Cemal Reşit Bey tarafından yazılan defterin ön sözünde ezgilerin güzel yönlerine dair önemli açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamalardan Konya türkülerine ilişkin olanları aktarmak istiyoruz.

Halk Türkülerimize Bir Nazar

İstanbul Konservatuvarı türkü (folklor)ülerine ait neşriyatını takiben bugün Anadolu türkü ve danslarının dördüncü defterini de ammenin nazarı takdirine arz ediyor. Bu melodilerdeki muhtelif güzellikleri izhara çalışacağız (4. Defter, s. 4).

(...) Bunu takip eden ve her biri kendine göre kıymetli olan iki parçayı bir tarafa bırakarak tazelik ve letafetle meşbu olan “Keklik” türküsüne geliyoruz. Nağme “ötüyor” kelimesi üzerinde pek musavveranedir. Bundan sonra içkiye taalluk eden türkü [Sille Türküsü] istenildiği kadar şetaretlidir [neşelidir]. Bunu takip eden türküye “mahpus ıstırapları” denilmelidir; bu türküde [Hapishane/Jandarma Türküsü] öyle aciz bir gayz-ı mahsustur [özel öfkedir] ki yürekleri parçalar.

Ara nağmesinin “triyole”leri

[üçlemeleri] fevkalade manidar-
dır (4. Defter, s. 5).

(...)

Şimdi, “Genç Osman” türküsüne geliyoruz ki bu da halk türkülerinin en güzellerinden biridir. Bundan daha müessir, daha feci bir nağme tasavvur olunamaz, çünkü bu türkü muharebe-
de kahramanca ölen oğlu için ağlayan annelik canhıraş feryatıdır. Nağmesi yürekler parçalayan bu türkü nağmesindeki şiddet-i ifade ile de hayret-efzadır [çok şaşırtıcıdır]. Biraz tahlil edelim.

Birinci hat bir methaldir [giriştir] ki fevkalade acıklıdır. Küçültülmüş tiyeres (mi diyez-re) hissini veren notalar gayet bariz olarak müteakiben husule gelecek elemi derhal bize şiddetle duyuruyor. Bundan sonra bu büyük bir ıstırap nevhası (mi, fa, sol, notası uzun sürer ve saz da onu takip eden usuldeki musiki hareketi buna [re]fakat eder) sonra güya bu ıstırap nevhası “Osman der ki çekin kır atı” sözlerinde devam ediyormuş gibi sol notasının tekrarıyla bu teganniye başlatır.

Cümle bitince nağme kesilir ve o zaman saz iki mevzürde tekerrür eden bir yakıcı elem motifiyle devam eder. Sonra nağme yine aynı sol notasıyla, aynı feryat ile tekrar başlar ve bu ses nihayet methaldeki motifin avdetinden husule gelen ses içinde

kaybolur. Bu türkünün bizde hâsıl ettiği tesiri şöyle hülasa edebiliriz. Büyük bir elem feryadını ki kendine refakat ve müheyyiç [heyecanlandırıcı] tesirini tezyin eden musiki aletinin sesleriyle zaman zaman inkıta eder [kesilir]. Mecmua diğer birkaç nefis eserle tamam oluyor.

İstanbul Konservatuarı Piyanos ve Kompozisyon Muallimi Cemâl Reşit (4. Defter, s. 6)

1. Eş[m]ekaya Türküsü

Eşmekaya'nın da konakları gölgesi yâr
kurban hey
Yel vurdukça denizleri dalgalı aman hey
Bir yâr sevdim başı kavgalı aman hey
Yenleri benleri Hasibe'nin benleri yâr
kurban hey

Karşıdan gelir üç beş atlı
Yok mu da içlerinde bir Mehmet adlı
Bir yâr sevdim de şekerden tatlı
Benleri benleri nazlı yârin yenleri
(4. Defter, s. 21)

2. Keklik Türküsü

İki keklik bir dereye ötüyor
Ötme de keklik sesin bana yetiyor
Bir gemim var adalara yaslanır
Yağar yağmur üstü başı ıslanır
Yağma da yağmur yolda da yolcum var
benim
Şu dağlarda bir sevgilim var benim
(4. Defter, s. 22)

3. Sille Türküsü

Şu Sille'nin ortasında kahveler aman aman
aman aman
İçer içer serhoş da olur efeler aman aman
aman aman
Şu Sille'nin minaresi tahtadan aman aman

aman aman
Benim hasmım ak sakallı softadan aman
aman aman aman
Şu Sille'nin minaresi mercandan aman
aman aman aman
Sen doldur ver ben içeyim fincandan aman
aman aman aman (4. Defter, s. 22)

4. Hapishane Türküsü, Jandarma Türküsü

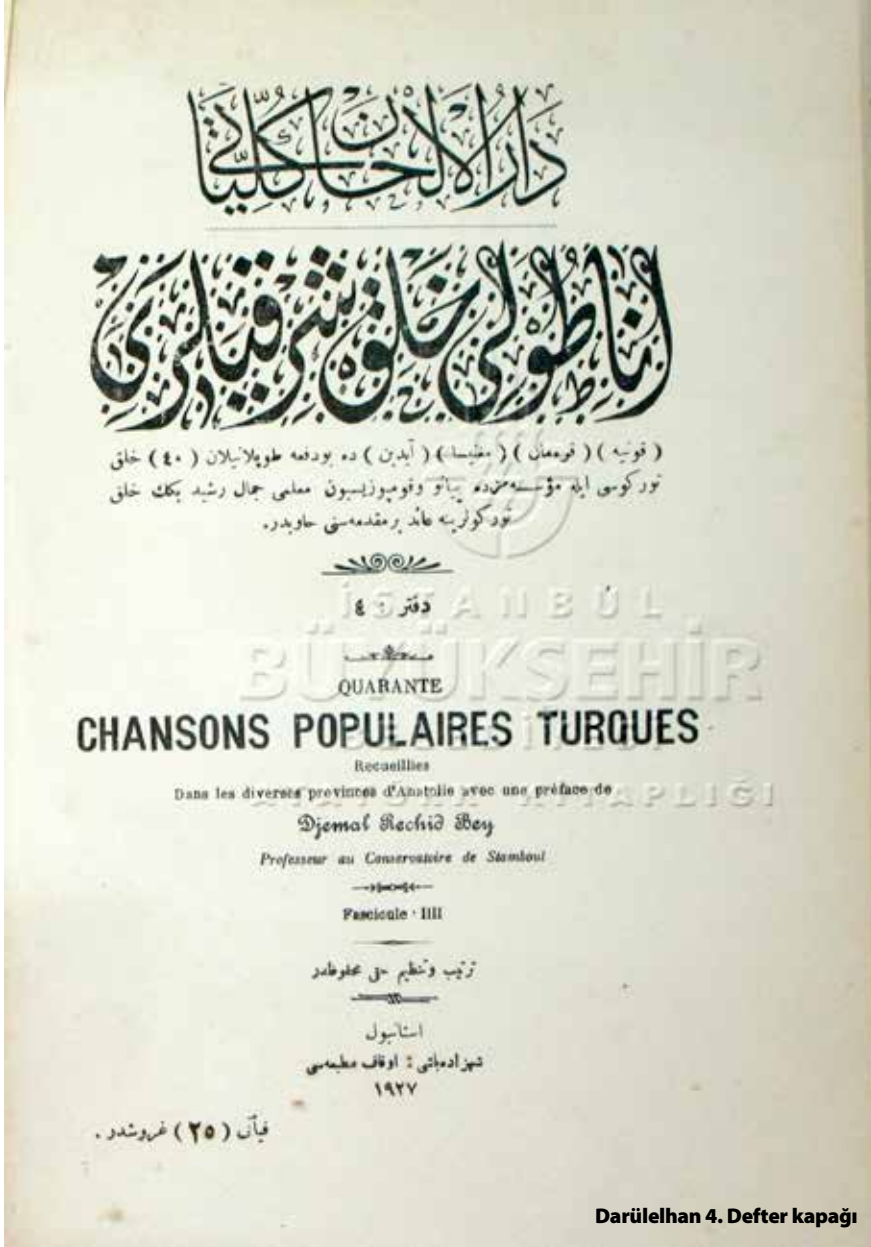
Jandarmalar şu tepeden bakıyor
Eller tüfenk beller fişenk hiç durmayıp
atıyor
Çıkabilsem şu mahpustan saraya
Davacılar toplanmışlar araya
Viran kalsın şu mahpusun kilidi
Yüreğimde yağ kalmadı eridi
Benim yârim şuralarda biridi
Ağlama Naciye'm yoldan geldim yorgunum
(4. Defter, s. 23)

5. Ustan Kimdi Türküsü

Bir taş attım dereye
Kızı geldi pencereye
Kız Allah'ı seversen
Al beni içeriye
Şu derenin alımı
Konyalı parmak ucu
Ramazanda yâr seven
Kabul olmaz orucu
Şu derenin armudu
Annen baban var mıydı
Annen baban olsaydı
Seni burda kor muydu (4. Defter, s. 25)

6. Genç Osman

Osman'ım der ki de çekin kır atı
Piyade askeri sipere yatın
Durmayın evlatlar Bağdat'ı tutun
Bağdat'ta yalnız kaldı Genç Osman

Dünyanın En Güzel Şarkıları

Askerin bir ucu göründü Van'dan
Kılıncın kabzası görünmez kandan
Bağdat'ın içinde tozdan dumandan
Toz duman içinde kaldı Genç Osman

Bağdat'ın içine evvel girilmez asla
Her ana doğurmaz böyle bir arslan
Bağdat'ın içinde tozdan dumandan
Toz duman içinde kaldı Genç Osman

(4. Defter, s. 26)

7. Yayla Havası

Yayla suyu pek acı
Geliyor çifte bacı
Büyüğü şöyle dursun
Küçüğü can ilacı

Yayla suyu yan gider
Eşme yavrum yaralarım kan gider
Doktor gelmiş ne çare
Ecel gelmiş can gider

Yayla suyu yan akar
Yavrurum ateşin beni yakar
Delikanlı dururken
Sakallıya kim bakar (4. Defter, s. 27)

8. Elif'im Türküsü

Elif kızın yaylasını gezmeli
Kalem alıp kaşın gözün yazmalı
O kız ile diyar diyar kaçmalı
Uyan koş Elif'im tacir [1] yürüdü

Elif kızın oyası Türkmen oyası
Hiç mi yoktur mecliste babası
Al kanlar içinde turunç memesi
Uyan koş Elif'im tacir yürüdü

Elif kızın oyası çatal oluklu
Oluğun altı ufak balıklı
Elifi de sorarsan kadın kılıklı
Saramadım kulaç kollu Elif'im

(1) tacir: Gerdan (4. Defter, s. 29)

9. Acem Kızı Türküsü

Acem kızı buyur efendim
Seni bir bakkal istiyor
Vereyim ona
Bu bakkalın kırması çok olur
Sattırır bana

Acem kızı buyur efendim
Seni bir sarraf istiyor
Vereyim ona
O sarrafın lirası çok olur
Sattırır bana (4. Defter, s. 30)

10. Menberi Türküsü

Yedi yer elli pınar
Her kuşlar ona konar
Gitti yârim gelmedi
Ciğerim ona yanar
Menberidir menberi
Yavaş yavaş gel beri
Burçak burçak kokuyor
O yârin memeleri

Alçak ceviz dalları
Sıva beyaz kolları
Kol bekliyor yolları
Menberidir menberi
Menberidir menberi
Yavaş yavaş gel beri
Burçak burçak kokuyor
O yârin memeleri (4. Defter, s. 31)

11. Kadifeli Gelin Türküsü

Nerden geçtin kadifeli gelin çaydan mı
geçtin
Yanakların al al olmuş konyak mı içtin
İçtiğimiz konyak mezesi kaymak
Sen kimin yârisin aman her yanın oynak
Nakarar
Atlatırlar kadifeli gelin atlatırlar
Yaman olur ilin oğlu çatlatırlar
(4. Defter, s. 32)

III. Beşinci Defterde Yer Alan Konya Türküleri:

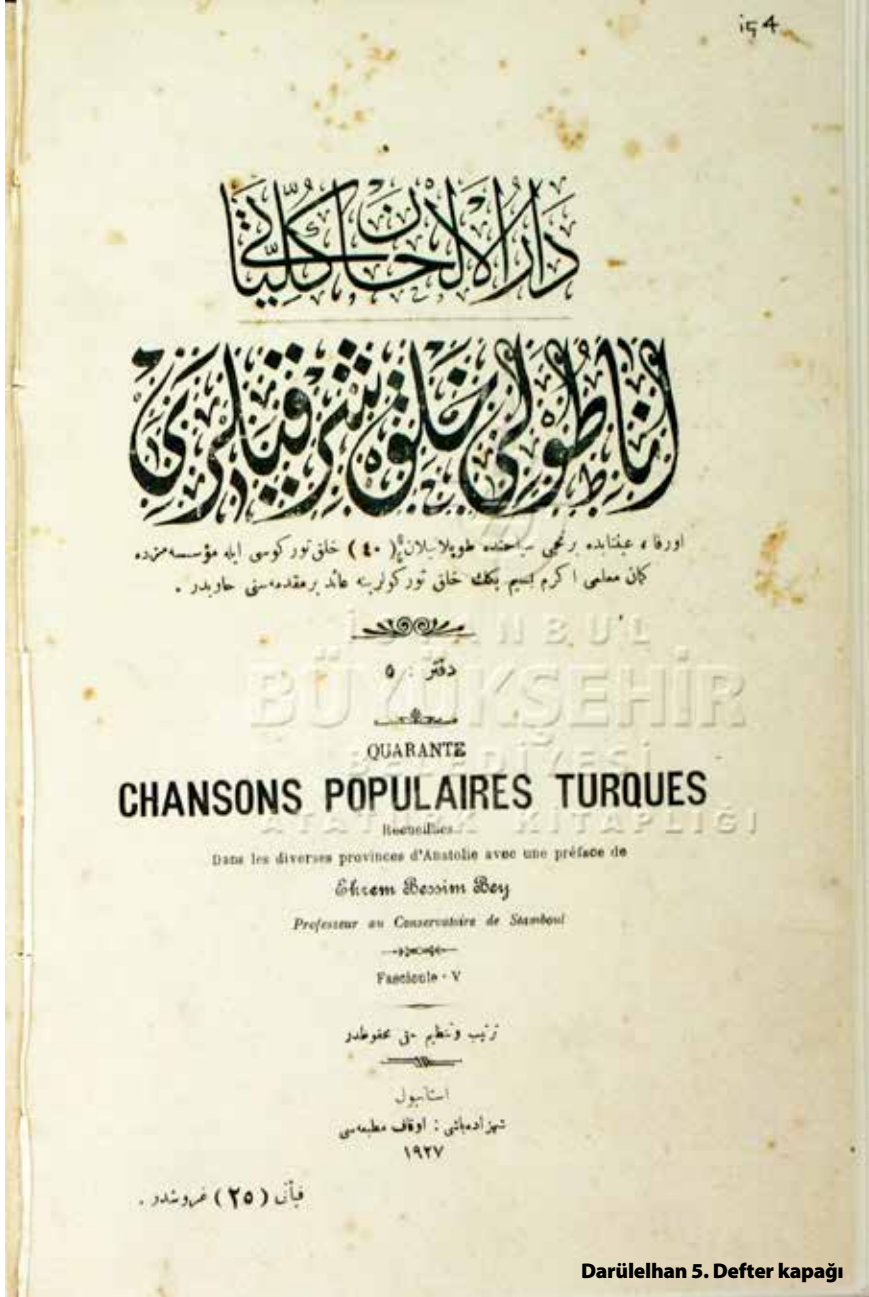
Ekrem Besim Bey'in Urfa halk musikini tanıttığı "Anadolu Halk Şarkıları" başlıklı ön sözünüyle başlayan bu defterde 10 Konya türküsüne yer verilmiştir.

1. Derebeyi Türkülerinden

Davran kırat davran meydan günüdür
Arkamızdan gelen düşman önüdür
İleri duruldu geri durulmaz
Kelle gitmeyince kırat verilmez

Altı patlarla Çerkes vurulmaz
Beypazarı da mesken oldu ilimiz
Kim bilir nerde kalır bizim ölümümüz
Kurt Beli'nden aşar beyim bizim yolumuz

Aşağıdan gelir bir bölük kervan
Üç katar devenin önünde ben idim savran
İleri duruldu arkadaş geri durulmaz
El kızı bulunur arkadaş kardaş bulunmaz
(5. Defter, s. 5)

Darüelhan 5. Defter kapağı

2. Şakir Efendi

Şakir Efendi derler de geldim yanına
Katillik düşer mi senin şanına
İdam evrakını taktın boynuma
Efendim efendim Şakir Efendim
İfadede yardım eyle efendim

Şakir Efendi derler de yüzüme baktı
Olanca tüylerim ayağa kalktı

Bağladı sicimi de boynuma taktı
Asıyorlar beni gel ağla bana
Nasıl dayanayım beyim sana

Bilseydim Sungurlu'ya gitmezdim
Gafil durup da martinimi vermezdim
Sol böğürümden değseydi de ölmezdim
Kanmaz uykulardan kaldırman beni

Ben de bir yiğidim öldürmen beni

(5. Defter, s. 6)

3. Zümrüdüanka

Gökten de iner mi Zümrüdüanka
İnsan da birbirine olur mu banka
Hem tomruda vurdular hem de fıranka
Attılar zindana kal'aya kardaşları

Hani de seninle bindiğimiz atlar
Dökülü çakılı kaldı payvatlar
Çırpına çırpına yunan ördeler
Kurumuş suyu da kalmamış
(5. Defter, s. 7)

4. Derebeyi Türkülerinden

Yiğit olan attan düşer avlanır
Yiğit olan yiğidin yarasına katlanır
Bir yiğit bir yiğidin gölgesinde saklanır
Bir zaman muhanatın dalı olmaz

İki yiğit gelir Urumili'nden
Atın dizgini vermez elinden
Yiğit olan yiğit dönmez ölümden
Dönme döğüşelim Deli Molla'm

Şaştım Allah şaştım
Gurbetin dağlarını yalnız aştım
Bey oğlu üzerine düştüm
Öldürürsen sen öldür

Hendekleri kazdırdım boyumdan alçak
Çok yiğitler besledim kendimden koçak
Bir elim dizgin bir elim bıçak
Gaflet ile avlandım der Yaşar Beyi
(5. Defter, s. 8)

5. Şerif Hanım Türküsü

Çıktım dam başına kum kayır kayır
Yandım ellere ben çayır çayır
Aman aman Şerif Hanım aman aman vay
Çıktım dam başına kılarım namaz
Kılarım kılarım Hakk'a yaramaz
(5. Defter, s. 9)

6. Bülbül Türküsü

Bahar eyyamında bülbül sesinden
Çıkarmış perçemini fino fesinden
Hoşlandım yâr savur da gül nefesinden
Çekilmez dünyanın cefası bülbül

Gitme bülbül gitme bahar erişti
Kırmızı gül maverdesin kavuştu
Sılada sevdiğim aklıma düştü
Çekilmez dünyanın cefası bülbül

Bülbül ne yanlırsın Çukurova'da
Eşin geldi seni bekler yuvada
Kendim gurbet elde gönlüm sılada
Sılada sevdiğim ah çekip ağlar
(5. Defter, s. 10)

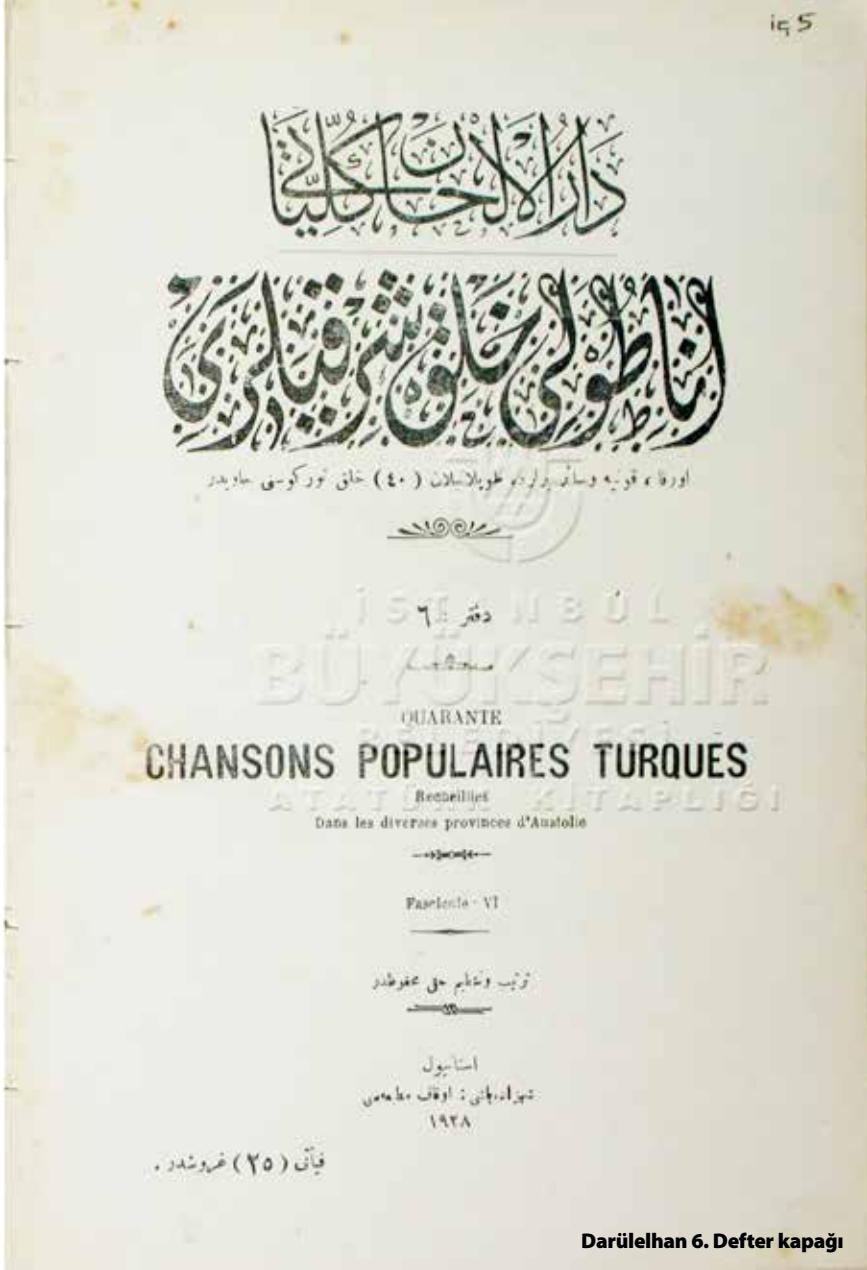
7. Derebeylerinden Boz'un Oğlunun Türküsü

Yağlığım sandıkta kaldı
Dostların ağladı düşmanım güldü
Boz Bey'e de haber oldu
Boz Bey'i istemiş vezir

Atımın kolları dağlı
Kollarım ardından bağı
Yozgat ilinde urganım yağlı
Boz Bey'i istemiş vezir

Ellerim kınalı saçlarım belde
Donanmış ziyetimin yok gonca güldü
Nereye baktıysam yok yâr yanımda
Boz Bey'i istemiş vezir

Boz Bey oğlu eski bir eşkıya
Konya havalisinde bulunmuştur
Konya'daki vezir de Boz Beyini
tutmak istiyor ve sonra tutuyor
idam ettiriyor bu türkü de onun
üzerine aralarında geçen macera
üzerine çıkıyor (5. Defter, s. 11).

8. Çay Kenarı

Çay kenarına bostan ekdim
bayıldı
Çapkın oğlan bir bıçakta yayıldı
Gitme diye yâr boynuma sarıldı
İnme de turnam ince çayır susuzdur
Civan Ali'm çöllere
Ben giderim meyil de vermen nazlı yârim
ağyare (5. Defter, s. 12)

9. Âşğın Yaylası

Söylemen yavruma bugün baygındır
Yâr koynundan çıkmış bugün yorgundur
Hay sevdiğim neden güzel seversin
Taşlar atıp dertlisini üzersin
Âşğın yaylası derler o dağı aman aman
o dağı
Al yeşil pervaneler geymiş canım
(5. Defter, s. 13)

10. Fırın Üstünde Fırın

*Bahçelerde bir kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Sen koyun ol ben kuzu
Aldatalım şu kızı (5. Defter, s. 16)*

IV. Altıncı Defterde Yer Alan Konya Türküleri

Ön söz bulunmayan bu defterde Konya Peşrevi'nin yanı sıra 7 Konya türküsü yer almaktadır.

1. Emmiler Türküsü

*Ah emmiler emmiler vay aman
Türkmen emmiler vay aman
Uzun uzun entarili vay aman
Salma yenliler vay aman
Türkmen emmiler vay aman
(6. Defter, s. 5)*

2. Konya Peşrevi

Sözsüzdür (6. Defter, s. 13)

3. Sürmeli Türküsü

*Sürmelimin gözlerine mailem garip anam
Sürmelimin gözlerine mailem garip anam*

*Ayda yılda bir kelama razıyım sürmelim
aman
Ayda yılda bir selama razıyım sürmelim
aman (6. Defter, s. 15)*

4. Çayır İnce Biçemedim

*Çayır ince biçemedim (mükerrer)
So'uk sular içemedim (mükerrer)
Bana yârdan geç diyorlar (mükerrer)
Yâr tatlıdır geçemedim (mükerrer)*

*Aman ben yandım aman ben yandım
Eller sözüne inandım yandım
Meram bağlarında takıldım kaldım
(6. Defter, s. 16)*

5. Yemenimde Hare Var

*Yemenimde hare var
Yüreğimde yare var
Ne sen öldün kurtuldun
Ne bu derde çare var*

*Of aman aman hoş dilli
Başında yazması incili
Çürüttü[m] otuz iki mendili
Bulamadım o yârin dengini*

*Mendili düreyim
Aç koynuna gireyim
Uyu uyan sar beni
Yâr olduğun göreyim (6. Defter, s. 17)*

6. Keten Gömlek

*Ah keten gömlek dize dek
Kalk gidelim bize dek
Aman Menim ülvanlı Menim
Küçücüksün Şirvanlı Menim
Orta da boylu ülvanlı Menim*

*Ah keten gömlek Mısrı
Oldum kızın esiri
Aman Menim ülvanlı Menim
Küçücüksün Şirvanlı Menim
Orta da boylu ülvanlı Menim
(6. Defter, s. 18)*

7. Yine Dağlar Yeşillendi

*Yine dağlar yeşillendi yârim aman aman
Gurbet elde yine gönlüm gariplendi yârim
aman aman (6. Defter, s. 21)*

8. Garip Anam Türküsü

*Anam anam garip anam hoy anam
Hangi bir derdime yanam hoy anam
Ben ölürsem senin hâlin nice olur
Öpüp seviş ayrılması güç olur
(6. Defter, s. 22)*

Sonuç

Darülelhan'ın toplam yedi defterden oluşan eski harflerle basılmış "Anadolu Halk Şarkıları" serisinin 1, 4, 5 ve 6. defterlerinde Konya'dan derlenmiş toplam 50 türkü ile 1 peşrev (Konya Peşrevi) yer almıştır. Bu türkülerden birinci ve altıncı defterlerin ikinci türküleri (Eski Bir Halk Şarkısı ile Emmiler Türküsü); yine birinci defterin üçüncü türküsü ile altıncı defterin altıncı türküsü (Menim Türküsü ile Ketten Gömlek); birinci defterin beşinci türküsü ile altıncı defterin üçüncü türküsü (Sürmeli yahut Garip Anne Türküsü ile Sürmeli Türküsü) varyant; birinci defterin on sekizinci türküsü ile altıncı defterin beşinci türküsü (Kaşıklı Türküsü ile Yemenimde Hare Var) mükerrerdir.

Birinci defterin güfteleri eski ve anonim olan 20 ve 22. türküleri (Urfalı Türküsü ile Halk Şarkısı: Evlerinin önü yonca...) ise Darülelhan ut öğretmenlerinden Konyalı Sedat Bey tarafından halk türküleri üslubu taklit edilerek bestelenmiştir.

Kaynaklar:

- Dârü'l-Elhân Külliyyâtı / Anadolu Halk Şarkıları*, 1. Defter, İstanbul/Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1926.
- Dârü'l-elhân Külliyyâtı / Anadolu Halk Şarkıları*, 4. Defter, İstanbul/Şehzadebaşı: Evkaf Matbaası, 1927.
- Dârü'l-elhân Külliyyâtı Anadolu Halk Şarkıları*, 5. Defter, İstanbul/Şehzadebaşı: Evkaf Matbaası, 1927.
- Dârü'l-elhân Külliyyâtı / Anadolu Halk Şarkıları*, 6. Defter, İstanbul/Şehzadebaşı: Evkaf Matbaası, 1928.
- DENİZ, Ünsal (2018), "Rauf Yektâ Bey'in Türk Halk Müziği Hakkındaki Görüşleri", *The Journal of Academic Social Science Studies (IASSS)*, Number: 71 (Autumn II), p. 249-276.
- ERİM, Büşra (2019), "Darülelhan Nota Külliyyâtı Anadolu Halk Şarkıları 6 ve 7 Numaralı Defterlerin Günümüz Türkçesine Çeviri Aktarımı", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Ana Bilim Dalı, Müzik Bilimleri Bilim Dalı*, Sakarya.
- FEYZİ, Ahmet (2015), "Darü'l Elhan'a Ait Anadolu Halk Şarkıları Defterlerinde Erzurum Türküleri", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 54, Erzurum, s. 829-856.
- GAZİMİHAL, M. Ragıp (1945), "Konya'da Musiki X", *Konya (Halkevi Dergisi)*, S 79 (Mayıs), s. 7-13.
- GÜVEN, Merdan (2005), "Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma", (Basılmamış Doktora Tezi), *A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı*, Erzurum.
- KARA, Ahmet (2010), "Bir Müzik Eğitim Kurumu Olarak Darülelhan ve Mecmuası", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müsikisi Ana Sanat Dalı*, İstanbul.
- ÖNDEŞ, Emrah (2019), "Dârülelhan Külliyyâtı Anadolu Halk Şarkıları 5 No'lu Defterin Günümüz Türkçesine Aktarılması ve İncelenmesi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Ana Bilim Dalı, Müzik Bilimleri Bilim Dalı*, Sakarya.
- ÖZDEN, Erhan (2018), "Arşiv Belgeleleriyle Dârülelhan", *Konservatoryum*, C 5, S 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bas., s. 97-130.

(Bitti)

Kamil
UĞURLU

MERHUMU NASIL BİLİRDİNİZ? (12)

KAMBUR-KUMBUR

İlmi kavî, sohbeti hoş, nüktedan, zarif bir adamdı. Hayat doluydu. Yüz yıl öncesi Konya'nın vazgeçilmezlerindendi. Soylu bir ailesi vardı. Bir zamanların baro başkanı, Mihçizâdelerden Tahir Efendi'nin dedesiydi.

Ali Ağa kamburdu ve hoş bir insandı. Fahrünnisa mahallesinde otururdu.

Önemli bir derdi vardı Ali Ağa'nın: Dükkândan evine dönerken hergün, mahallenin çocukları onların sokağına yakın bir yerde oynarlar, Ali Ağa'yı görünce de "Kambur... kambur" diye tempo tutarak onu kızdırırlardı. Ali Ağa eğilip yerden bir taş alır, küfrederek, kendine sataşanlara fırlatırdı.

Bu hergün böyleydi. Çocukların analarına-babalarına söylendi, rica edildi, bazan çocuklara rüşvet teklif edildi, bazan verildi, fakat çâre bulunamadı.

Bunun üzerine Ali Ağa eve gidiş yolunu değiştirdi. Çocuklara gözükmeden, daha uzun bir yol giderek ve onların hiç uğramayacağı yollar, sokaklar seçerek kendine yeni bir güzergâh çizdi, oradan gidip gelmeye başladı.

Bir ikindi üstü dükkânı kapattı ve kendisi gibi esnaf olan Hâşim Efendiyle birlikte mahallelerine yöndiler.

Ali Ağa, uzak yola sapınca, Hâşim Efendi sordu:

-Bu yol uzak. Kendi yolumuz varken, burası niye?

Ali Ağa yana-yakıla sebebini anlattı. "Kambur diye bağırp, beni

meczip yerine koyuyorlar. Biraz daha geçerse gerçekten delireceğim. Onun için uzun yoldan gidip bu birsürü "veled-i zina"ya daklaşmak istemiyorum" dedi.

Hâşim Efendi'nin böyle bir derdi olmadığı için rahattı. Rahat rahat tavsiyesini bildirdi:

-Bak, bu eniklere hiç kızmazsan, aldırmazsın, bir-iki defa daha bağırlar, sonra vazgeçerler. Aldırmayacaksn, dedi.

Ali Ağanın koluna girdi ve eski, kısa yolu bir ucundan tutup mahallelerine yöndiler.

Fahrünnisa'ya gidilirken kadim kabristan Hacı Fettah'ın yanından geçilir. Orada hâlâ duran bir serbest çeşme vardır. Oraya geldiklerinde birkaç çocuk yine bağırdılar : "Kambur, kambur.."

Ali Ağa hiç oralı olmadı. Yola devam ettiler.

Tam evlerinin bulunduğu sokağın başına geldiklerinde, nerden peydah oldukları bilinmeyen bir sürü genç belirdi ve bir ağızdan bağırmaya başladılar :

"Kambur, kambur, kambur kambur.."

Ali Ağa, arkadaşının kolundan sıyrıldı. Zaten yakın olduğu yere biraz daha eğilip taş toplamaya başladı. Bir taraftan koşuyor, yerden aldığı taşı çocuklara hışımla fırlatıyor, bir yandan da Hâşim Efendi'ye lâf yetiştiriyordu:

-Gördün mü kırık döllerini.. Kambur yetmezmiş gibi bir de kambur'u çıkardılar... Sizi gidi reziller...